

Κάθε φορά είναι
μια καινούργια φορά

1

Η ανάγνωση, η θέαση και το άκουσμα ενός έργου τέχνης απαιτούν περισσότερη άγνοια παρά γνώση.

Maurice Blanchot, *L'espace littéraire*, 1955.

Υπάρχει μια ανάγνωση της λογοτεχνίας –θα την προσδιόριζα ως **κυρίαρχη ανάγνωση**– που κρατιέται πεισματικά στους κανόνες της όποιας διαπαιδαγώγησής της: μια ανάγνωση που διαβάσει τη λογοτεχνία ως ιστορία, ως πολιτική, ως κοινωνικό φαινόμενο, ως μυστήριο, ως ψυχολογία, ως βιογραφία, ως θεωρία της λογοτεχνίας, ως ερωτικό ρομάντσο, ως κάτι εν τέλει επέκεινα του ίδιου της του εαυτού, με ένα λόγο ως a priori *Ιδεολογία*. Κάθε Ιδεολογία αναπαριστά ως γνωστόν μια *φανταστική, μη πραγματική σχέση* με την πραγματικότητα (Μαρξ της *Γερμανικής Ιδεολογίας* και βεβαίως Αλτουσέρ των *Θέσεων*). Η Ιδεολογία διεκδικεί την όποια “Αλήθεια” της και μ’ αυτή την έννοια συρρικνώνει στα μέτρα του φαντασιακού της οράματος κάθε πρό(σ)κληση που αντιμετωπίζει.

Όμως η τέχνη δεν συνιστά “κάθε πρό(σ)κληση”. Η τέχνη υπάρχει δια της αυτομάτου αναγωγής του υλικού σώματός της, του έργου, σε κάτι αξιωματικά φαντασιακό, σ’ εκείνο το άρρητο που πρωτίστως συν-κινεί τον αναγνώστη. Γι’ αυτό, η χρήση προμελετημένης Ιδεολογίας ως ερμηνευτικού μέσου μετατρέπει συχνά την ανάγνωση σε προκρούστεια περιπέτεια όπου το ένα φαντασιακό επιχειρεί ματαιώς να εκπορθήσει την άβυσσο του άλλου...

Ωστόσο κανείς δεν μπορεί να απαγορεύσει στην ανάγνωση την Ηθική ή την Πολιτική της συνείδηση, ούτε και να διαχωρίσει την τελευταία από το Αισθητικό της μέρος, *απαράλλαχτα* όπως δεν μπορεί να διαχωρίσει τη Μορφή από το Περιεχόμενο του έργου τέχνης. Το πρόβλημα όμως δεν υφίσταται όταν ο αναγνώστης “διαβάσει”, δηλ. αναγνωρίζει την εμφανή ή καλυμμένη ιδεολογία σε κάποιο έργο τέχνης. Το πρόβλημα υφίσταται όταν διαβάσει το έργο με τα ματογυάλια **ορισμένης ιδεολογίας**.

Ο ασκημένος αναγνώστης γνωρίζει ανέκαθεν αυτό που η Θεωρία της Λογοτεχνίας έχει επανειλημμένα εξηγήσει στον καιρό μας και ο Αρίσταρχος ο εκ Σαμοθράκης διατύπωσε απλά: «Όμηρον εξ Ομήρου σαφηνίζειν». Αυτό σημαίνει ότι δεν διαβάζουμε π.χ. τον Παπαδιαμάντη εκ των προτέρων εκστατικοί (ή πολέμιοι) στην δεδομένη Χριστιανική ορθοδοξία των συμφραζομένων που δεξιώνονται το κείμενό του. Διαβάζουμε, τουτέστιν **λησμονούμε εαυτούς** εμπρός στην ιδιότυπη αυτοαναφορικότητά του, στην ανοίκεια γλώσσα του, στο ποιητικό του ύφος και ύστερα κρίνουμε αν αυτή η αφήγηση, αυτή η γλώσσα και πρωτίστως αυτή **η απολαυστική λήθη του εαυτού μας ενώπιον του κειμένου** ανάγεται στην ορθοδοξία, στο βυζαντινισμό, ή απλώς στην άρρητη δύναμη της τέχνης του.

Η ελληνική λογοτεχνία έχει υποφέρει εκ γενετής από τα εκάστοτε ιδεολογήματα της ανάγνωσης. Ο περίφημος διαγωνισμός του περιοδικού *Εστία* στα 1883 για “ελληνικότατο” (δηλαδή μη κοινωνικό) διήγημα, οι αιώνιοι και εν τέλει άσκοποι γλωσσικοί αγώνες με άξονα ένα *φαντασιακό εθνικό αρχέτυπο* (πού ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατον να αντανakλά τη γλωσσική και κοινωνική πανσπερμία της ελληνικής κοινωνίας), η καθ’ όλα μεροληπτική *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* του Κ.Θ. Δημαρά στα 1948, είναι μερικά πολύ γνωστά

δείγματα των πολλαπλών πιέσεων που ασκήθηκαν στην αναγνωστική συμπεριφορά πριν ακόμα επέλθει η γνωστή συγκυρία της “στρατευμένης” ανάγνωσης.

Κατά κανόνα κάθε κυρίαρχη ανάγνωση (και η αντίστοιχη κριτική) αντιμετωπίζει το λογοτεχνικό κείμενο ως το σώμα λιπόθυμης πόρνης. Κατά βάθος ποθεί να το ψηλαφήσει, αλλά η μικροψυχία της, ο φόβος της για το πιθανό “μίασμα” είναι βαθύτερος. Φοβάται να το διαβάσει εκ του σύνεγγυς, να λησμονηθεί εντός του. Αν τυχόν μάλιστα υποψιαστεί ότι η υποκείμενη πόρνη συσπάται, αν τυχόν αισθανθεί ανοικεία τη Μορφή του κειμένου, αν το σώμα προδίδει κάτι από τη σαρκαστική βιαιότητα του Ροΐδη, από την υποχθόνια λυρική του Παπαδιαμάντη, από την παμπόνηρη μάνητα του Σκαρίμπα, από τη χειμαρρώδη σκατολογία του Ραμπλέ, από το δημόδες παραξένισμα της Αξιώτη (αναφέρομαι σε τυχαία πλην κλασικά παραδείγματα αναγνωστικής φοβίας), σταματά, ζητά βοήθεια, διακόπτει βιαίως την ανάγνωση και αναζητά διαμεσολαβητές που θα κλειδώσουν αυτά τα κείμενα κι εκείνη τη γλώσσα, σε ασφαλισμένες θυρίδες με πινακιδούλες της Ιδεολογίας: κοινωνία, ηθική, ιστορία, ψυχολογία, και όλους τους –ισμούς του κόσμου.

Αυτή η τρομαγμένη ανάγνωση που πειθαρχεί είτε στον λογοτεχνικό Κανόνα του εκάστοτε συρμού είτε στη μεταφυσική Γνώση της όποιας Ιδεολογίας, (είτε και στα δύο) πετυχαίνει συνήθως να μετατρέπει το ποθητό και λάλον σώμα της λογοτεχνίας σε άφωνο αντικείμενο ανατομίας. Αλλά υπάρχει και η άλλη ανάγνωση, η λιγότερο “εύκολη”, που απαιτεί κάποια εξάσκηση. Μακρόχρονη ίσως και καρτερική εξάσκηση αφού ο αναγνώστης δι’ αυτής αποκτά –κάθε φορά που διαβάσει– ένα σπάνιο δώρο· αυτό που (όπως συνεχίζει ο Μπλανσό στο παράθεμα του τίτλου) «δεν χαρίζεται εκ των προτέρων και που πρέπει κάθε φορά να δέχεται, να αποκτά, και να χάνει μέσα στη λήθη του εαυτού του»: το διττό δώρο της άγνοιας και της γνώσης, της απογύμνωσης από τις ιδεολογικές προλήψεις αφενός και της αποδοχής αφετέρου, ως αρχέτυπης Γνώσης, εκείνης που εκπέμπει ο ίδιος ο Λόγος, η μορφή του έργου.

Κι αν η λιπόθυμη πόρνη, που έλεγα πριν, κατηγοριοποιείται με θεωρίες και ιδεολογήματα έως θανάτου, ο ασκημένος αναγνώστης γνωρίζει ότι η πόρνη λογοτεχνία δεν είναι νεκρή, γνωρίζει ότι στο χέρι του είναι να αναστηθεί· σαν το ζωογόνο φιλί του παραμυθιού ο αναγνώστης αυτός γνωρίζει ότι πρέπει να φιλήσει το σιφυλιδικό της στόμα για να την αναστήσει. Δεν τη φοβάται· της παραδίδεται άνευ όρων. Ο ασκημένος αναγνώστης της λογοτεχνίας απολαμβάνει κάθε φορά ως ώριμος εραστής, ή ως νεοφώτιστος μύστης, ή ως άπληστος γέρος, που είναι όλα περίπου το ίδιο, τη συνεύρεση μαζί της. Γνωρίζει την πανάρχαιη σωματική αλήθεια: **κάθε φορά είναι μια καινούργια φορά**. Αυτή η ανάγνωση (κι αυτή η κριτική), του σπαργώντος της λογοτεχνίας σώματος, υψώνεται τότε ως άλλο σώμα εξίσου αυτοδύναμο, που συνειδητοποιώντας το έργο συνειδητοποιεί από την αρχή τον εαυτό της.